

KALENDARIUM MUZEUM PAPIERNICTWA 1968–1991 OKRES BARDECKI

W pierwszym tomie „Rocznika Muzeum Papiernictwa” zamieszczony został artykuł przedstawiający powojenne losy dusznickiej papierni do roku 1968 oraz wieloletnie starania zmierzające do otwarcia w niej jedynego wówczas w Polsce muzeum zajmującego się historią papieru¹. Niniejsze opracowanie przedstawia dalsze dzieje papierni w latach 1968–1991, czyli okres, kiedy organem prowadzącym dusznickie muzeum były Bardeckie Zakłady Celulozowo-Papiernicze (BZCP), które w 1974 r. po likwidacji celulozowni przekształcono w Bardeckie Zakłady Papiernicze (BZP)². Z początkiem 1992 r. Muzeum Papiernictwa stało się samodzielną jednostką kultury podlegającą bezpośrednio Ministerstwu Przemysłu i Handlu.

Materiały źródłowe wykorzystane w poniższym opracowaniu zgromadzone zostały w archiwum zakładowym Muzeum Papiernictwa, w muzealnej kronice prowadzonej przez Dział Naukowo-Oświatowy oraz w księgach inwentarzowych Działu Historii Papiernictwa i Działu Papiernictwa Współczesnego. Pomocne okazały się także informacje zawarte w publikacji Macieja Szymczyka dotyczącej historii polskiego przemysłu papierniczego po II wojnie światowej³.

Muzeum Papiernictwa w strukturach przemysłu papierniczego

Należy czytelnikom przypomnieć, że na mocy porozumienia zawartego w styczniu 1966 r. pomiędzy Ministerstwem Kultury i Sztuki (MKiS) a Ministerstwem Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego (MLiPD) gospodarzem i organizatorem Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju stała się polska branża papiernicza⁴, a dokładnie położone najbliżej Dusznik zakłady papiernicze w Bardzie, które przejęły budynek

¹ J. Balchan, *Zarys dziejów papierni w Dusznikach Zdroju 1945–1968 w świetle źródeł archiwalnych*, „Rocznik Muzeum Papiernictwa” 2007, t. I, s. 157–164.

² Dział Papiernictwa Współczesnego Muzeum Papiernictwa,teczka: Bardeckie Zakłady Papiernicze; S. Mikita, *Co nowego w zakładach? 100 lat Bardeckich Zakładów Papierniczych*, „Przegląd Papierniczy” 1989, nr 5, s. 171–172.

³ M. Szymczyk, *Polski przemysł papierniczy 1945–1989*, Duszniki Zdrój 2007.

⁴ Archiwum Zakładowe Muzeum Papiernictwa (AZMP), *Organizacja Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju 1961–1968* (3/7), s. 37, pismo Ministra Kultury i Sztuki do Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 28 I 1966 r.

papierni 31 marca 1966 roku⁵. Z tymi więc zakładami dusznickie muzeum przeszło w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych liczne zmiany organizacyjne, jakich dokonano w organach centralnych zarządzających polskim przemysłem papierniczym.

Branża papiernicza w interesującym nas okresie, tj. w latach 1968–1991, podlegała najpierw Ministerstwu Przemysłu Drzewnego i Leśnictwa, zaś po jego likwidacji w 1985 r. – resortowi Przemysłu Chemicznego i Lekkiego (MPChiL). W 1988 r. branżę papierniczą przejęło Ministerstwo Przemysłu. Bezpośredni nadzór nad zakładami w ramach wspomnianych ministerstw sprawowało, powstałe jeszcze w 1959 r., Zjednoczenie Przemysłu Celulozowo-Papierniczego (ZPCP), które z kolei w 1972 r. połączono ze Zjednoczeniem Przemysłu Przetworów Papierowych i Materiałów Biurowych (ZPPPiMB) w jedną centralę pod nazwą Zjednoczenie Przemysłu Papierowego (ZPP), istniejące do 1981 roku. W 1982 r. zostało powołane Dobrowolne Zrzeszenie Przedsiębiorstw Państwowych „Papier”, funkcjonujące do maja 1989 roku⁶. Wraz ze zmianami ustrojowymi po 1989 r. w Polsce zakłady papiernicze poddano stopniowo prywatyzacji.

Decyzja o przyznaniu organizacji Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju zakładom w Bardzie niosła ze sobą pewne problemy. Przede wszystkim akt ten stał się zwieńczeniem wieloletnich starań zmierzających do uchronienia przed zupełną dewastacją pochodzącego z 1605 r. dusznickiego młyna, stanowiącego unikatowy zabytek barokowej architektury użytkowej, który w lipcu 1968 r. udostępniono zwiedzającym. Przez kolejne lata muzeum było jedynym w Polsce miejscem upowszechniania wiedzy o dziejach papieru i technologii papierniczej. Jednak dalszy rozwój muzeum w oparciu o jego statut i zapisy ustawy o muzeach nie był realizowany. Przez wiele lat papiernia w Dusznikach funkcjonowała jako zakładowe muzeum przy polskim przemyśle papierniczym. Jego powstanie zadekretował odgórnie minister i wyznaczył ZPCP jako wykonawcę tego zadania. Idea otwarcia muzeum w Dusznikach nigdy nie była i nie mogła być sprawą priorytetową dla branży papierniczej. Lata 1965–1971 były okresem wielkich inwestycji realizowanych m.in. w Świeciu, Kostrzynie, Ostrołęce, Włocławku czy w następnych latach w Kwidzynie⁷. Inwestycje te wymagały olbrzymich nakładów finansowych, z czym w ówczesnej gospodarce sterowanej centralnie bywały problemy. Zapewne wiele osób w Zjednoczeniu z rezerwą podchodziło do pomysłu finansowania przez branżę papierniczą muzeum w Dusznikach⁸. Dodatkowo usytuowanie papierni jako zakłado-

⁵ *Ibidem*, s. 63, protokół przekazania papierni.

⁶ Maciej Szymczyk, *Polski przemysł papierniczy...* [3], s. 101–109

⁷ *Ibidem*, s. 175–242, 347.

⁸ Problem ten przedstawił Sergiusz Nazaruk reprezentujący Zjednoczenie Przemysłu Celulozowo-Papierniczego na drugim spotkaniu Zespołu Techniczno-Naukowego Muzeum Papiernictwa w lutym 1967 r. Według niego: „Zjednoczenie nie przejawiało poparcia w sprawie Muzeum Papiernictwa – dopiero nowy dyrektor [Jerzy Olejniczak – przyp. J.B.] trochę bardziej się interesuje tym zagadnieniem. Atmosfera – na terenie Zjednoczenia trochę się rozmiękczyła i obróciła na lepsze, lecz nie jest jeszcze

wego muzeum, wchodzącego w skład średniej wielkości fabryki papieru, która sama znalazła się na początku lat siedemdziesiątych w poważnym kryzysie, musiało – niestety – wpływać niekorzystnie na rozwój dusznickiego muzeum. W dokumentach zachowało się wiele pism wysyłanych z Barda do Zjednoczenia z prośbą o zabezpieczenie funduszy niezbędnych do przeprowadzenia remontu budynku papierni i uruchomienia czerpalni, zakupu eksponatów lub wypłacenia należności za opracowanie scenariuszy ekspozycji stałej. Kierownictwo Bardeckich Zakładów obawiało się, że finansowanie realizacji postanowień związanych z otwarciem muzeum w Dusznikach z własnych środków znacząco pogorszy wyniki finansowe całego przedsiębiorstwa. W latach sześćdziesiątych fabryka w Bardzie przeprowadziła kilka ważnych dla siebie inwestycji: budowa nowego węzła energetycznego (1962–1969), budowa mieszkań dla pracowników i przebudowa biurowca. W podlegającej Bardeckim Zakładom fabryce papieru w Młynowie postawiono nowy kocioł parowy i zmodernizowano maszynę papierniczą (1969–1970). Początek lat siedemdziesiątych był dla fabryki w Bardzie niekorzystny, ponieważ zapadła decyzja o likwidacji przestarzałej i zatruwającej środowisko celulozowni, co wiązało się z zaniechaniem produkcji papieru celulozowo-makulaturowego. Chcąc utrzymać zakład i zapewnić ludziom pracę, rozpoczęto starania nad przeprofilowaniem produkcji i w 1971 r. wybudowano własnym systemem gospodarczym maszynę do produkcji papieru toaletowego, na który był duży popyt⁹. W takich oto okolicznościach organizacja muzeum w Dusznikach mogła wydawać się dodatkowym problemem. Brakiem funduszy należy wytłumaczyć prawie roczną zwłokę w podpisaniu umowy z Biurem Projektów Przemysłu Papierniczego w Łodzi, na mocy której biuro przyjęło do wykonania prace projektowe dotyczące oddziału produkcji papieru czerpanego w Dusznikach Zdroju. Brak odpowiednich finansów umożliwił tylko częściową realizację zapisów znajdujących się w statucie Muzeum Papiernictwa, który nadał mu Minister Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego w lipcu 1968 roku¹⁰. Nie powołano wówczas w muzeum Działu Historii Papiernictwa, Działu Papiernictwa Współczesnego, Pracowni Konserwatorskiej, co nie pozwalało przez długie lata na podjęcie jakiegokolwiek pracy badawczo-naukowej oraz zahamowało działalność wystawienniczą¹¹. Taki stan trwał aż do początku 1992 r., czyli do momentu usamodzielnienia się muzeum.

taka, jak powinna być. W Zjednoczeniu robi się propagandę odnośnie organizacji Muzeum Papiernictwa i rozmiękcza nastroje” (AZMP, *Zjazdy, konferencje dotyczące organizacji Muzeum Papiernictwa oraz remontu papierni dusznickiej*, s. 53, protokół z posiedzenia zespołu).

⁹ S. Mikita, *Co nowego w Zakładach? ...* [2], s. 171–172.

¹⁰ AZMP, *Organizacja Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju 1961–1968 (3/7)*, zarządzenie nr 107 Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 15 lipca 1968 r. w sprawie utworzenia Muzeum Papiernictwa i nadania mu statutu.

¹¹ W latach 1968–1991 zrealizowano 3 wystawy czasowe, z czego 2 udokumentowane są w źródłach, o jednej wiadomo tylko z przekazów ustnych. Realizację jednej przerwała śmierć Michała Kowalskiego.

Czerpalnia

Najważniejsze zadanie, jakie stało przed Bardeckimi Zakładami Celulozowo-Papierniczymi w 1966 r., to szybkie doprowadzenie do otwarcia muzeum oraz uruchomienie ręcznego wyrobu papieru. Papiernia kilka lat wcześniej przeszła remont zabezpieczający wykonany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu. Prace konserwacyjne miały na celu częściowe wzmocnienie fundamentów i stropów, wymianę podłóg oraz zniszczonych konstrukcji ścian drewnianych, które zostały także poddane odgrzybianiu i odkażeniu. Wymieniona została również stolarka okienna i drzwiowa¹². Teraz należało ogromnym nakładem finansowym przeprowadzić kolejny remont pomieszczeń na sale ekspozycyjne, magazyny, bibliotekę, biura oraz, co było najważniejsze i jak się później okazało najtrudniejsze, remont przyziemia papierni, gdzie planowano uruchomić czerpalnię papieru. W protokole przejścia papierni odnotowano, że budynek nie posiadał żadnej instalacji wodno-kanalizacyjnej, instalacji centralnego ogrzewania, żadnych zabezpieczeń przeciwpożarowych poza instalacją odgromową i prowizoryczną instalacją elektryczną założoną w trakcie wcześniejszych prac konserwatorskich. Nie odpowiadała ona jednak warunkom użytkowania obiektu. Działka wokół papierni nie była zagospodarowana, brak było ogrodzenia¹³.

10 czerwca 1966 r. odbyło się w Łodzi posiedzenie Komisji Oceny Projektów Inwestycyjnych przy Zjednoczeniu Przemysłu Celulozowo-Papierniczego, na którym przyjęto założenia organizacji papierni w Dusznikach, mające na celu reaktywowanie czerpalni papieru jako jednostki produkcyjnej i zarazem muzealnej oraz urządzenie Muzeum Papiernictwa. Oszacowano wstępnie potrzeby pary, energii elektrycznej i wody. Omawiano system odprowadzania ścieków. Według założeń czerpane miały być papiery wysokogatunkowe do celów specjalnych. Jako surowiec do produkcji proponowano użycie półmasy szmacianej lnianej bielonej przywożonej z Żywieckich Zakładów Papierniczych. Odpowiednie urządzenia dostarczone miały zostać z Jeziorny. Maksymalna produkcja wynosić miała 12 ton papieru rocznie. Przewidywano zatrudnienie 11 osób, z czego na potrzeby czerpalni planowano 9 osób, dla Muzeum 1 osobę i dozorcę. Na tym etapie planowano dwuzmianową produkcję opartą na jednej kadzi czerpalnej. 10 lipca 1966 r. projektem tym zajęła się Centralna Komisja Oceny Projektów Inwestycyjnych Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego, która zatwierdziła go do realizacji. Plan w późniejszym okresie poddawano licznym zmianom. Ostatecznie wybudowano dwie kadzie czerpalnicze, produkcja papieru odbywała się systemem jednozmianowym. Obie komisje datę otwarcia muzeum dla zwiedzających oraz uruchomienia czerpalni papieru wyznaczyły na 22 lipca 1967 roku. Zalecono również powołanie specjalnego ze-

¹² K. Kwapis, *Karta ewidencyjna papierni dusznickiej wykonana dla Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków*, Duszniki Zdrój 2007, mps w zbiorach Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju.

¹³ AZMP, *Organizacja jednostki własnej 1961–1968*, protokół przekazania papierni.

społu składającego się z przedstawicieli zainteresowanych instytucji, który pod nazwą Zespołu Naukowo-Technicznego Muzeum Papiernictwa zebrał się dwukrotnie, najpierw 18 listopada 1966 r., następnie 27 i 28 lutego 1967 roku. W skład zespołu weszli przedstawiciele Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego: inż. Józef Zalewski, jako przedstawiciel Wydziału Inwestycji i Techniki – jednostki nadzorującej całość zagadnienia, i mgr Tamara Bryjowa, jako konsultant ds. ekspozycji, wzornictwa i wystaw okresowych, prof. Stanisław Zamecznik z Ministerstwa Kultury i Sztuki, jako konsultant ds. architektoniczno-plastycznych, mgr Sergiusz Nazaruk ze Zjednoczenia Celulozowo-Papierniczego, inż. Zdzisław Urbaniak z Biura Projektów Przemysłu Papierniczego, jako konsultant ds. dokumentacji, doc. dr Kazimierz Sarnecki z Instytutu Celulozowo Papierniczego (ICP), jako konsultant ds. scenariuszy i technologii, inż. Jan Pospolita – dyrektor Bardeckich Zakładów Celulozowo-Papierniczych sprawujących nadzór nad muzeum, Stefan Gajewski z prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Dusznikach, mgr Krystyna Rudysz-Toczyńska – Powiatowy Konserwator Zabytków w Kłodzku oraz Michał Kowalski – Kierownik Muzeum Papiernictwa. Zespół miał zająć się realizacją wytycznych ministerstwa. W toku dyskusji poruszano trzy zasadnicze problemy związane z przygotowaniem ekspozycji stałej, uruchomieniem produkcji papieru oraz zagospodarowaniem terenu wokół papierni. Już na pierwszym posiedzeniu zespołu ustalono, że w przewidywanym terminie nie uda się oddać całego obiektu. Postanowiono więc utworzyć ekspozycję składającą się z zebranych dotychczas eksponatów, która stopniowo przekształci się w Muzeum Papiernictwa. Ustalono także, że ekspozycja muzealna składać się będzie z części historycznej, obejmującej papiernictwo światowe, polskie i śląskie, oraz z części obrazującej współczesną produkcję papieru.

Proponowano, aby scenariuszem wystawy w części historycznej zajęli się Kazimierz Sarnecki, Kazimiera Maleczyńska z Uniwersytetu Wrocławskiego i Jadwiga Siniarska-Czaplicka (ICP), dla części współczesnej wyznaczono Kazimierza Sarneckiego, Wojciecha Gallasa (ICP). Jednak już drugie posiedzenie wykazało animozje między autorami scenariuszy. Problemy wyniknęły również z aranżacją plastyczną ekspozycji. Jej opracowanie zlecono najpierw Zakładom Artystyczno-Badawczym Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, później Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu. Obie instytucje nie podjęły się tego zadania.

Ostatecznie do Dusznik ściągnięto w 1968 r. Jadwigę Siniarską-Czaplicką, która opierając się na swym scenariuszu, przygotowała pierwszą ekspozycję stałą. Oprawę plastyczną wystawy przygotował zespół plastyków pod kierownictwem prof. Zygmunta Acedańskiego. To właśnie ona została zaprezentowana zaproszonym gościom w dniu otwarcia Muzeum Papiernictwa.

O wiele trudniejsze dla Zespołu Naukowo-Technicznego okazało się uruchomienie czerpalni. Zwrócono uwagę, że do tej pory władze Zjednoczenia nie przejawiały należytej troski o organizację muzeum. Nadzieję na zmianę stanowiska w tej kwestii wiązano z nowym dyrektorem Zjednoczenia – Jerzym Olejniczakiem.

W związku z tym padła propozycja, aby powołać go do Zespołu Naukowo-Technicznego. W mniemaniu zebranych mogło to przyspieszyć tempo prac związanych z uruchomieniem produkcji papieru, przede wszystkim zwiększyć nakłady finansowe. Zakłady w Bardzie przejęły dusznicki młyn bez odpowiedniego zabezpieczenia finansowego ze strony Zjednoczenia czy też ministerstwa. W kolejnych latach otrzymywane fundusze nie były wystarczające na pokrycie wszystkich wydatków. Brak było materiałów, pojawiały się problemy ze znalezieniem wykonawców. Czerpalnię uruchomiono dopiero w 1971 roku.

Michał Kowalski

Kiedy zawodzą instytucje, niezawodni stają się ludzie. Dla Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju takim człowiekiem, który udźwignął ciężar organizacji muzeum, okazał się jego pierwszy kierownik, drukarz z wykształcenia i zamiłowania – Michał Kowalski. Został on zatrudniony przez Bardeckie Zakłady Celulozo-Papiernicze z dniem 1 kwietnia 1966 r.; wcześniej pełnił tę funkcję społecznie, będąc zatrudnionym w dusznickiej drukarni¹⁴.

Wybór Kowalskiego na kierownika muzeum nie był przypadkowy, a z perspektywy minionych lat okazał się przysłowiowym strzałem w dziesiątkę. Był on od kilku lat mocno zaangażowany w sprawę organizacji w Dusznikach Muzeum Papiernictwa i obejmując tę funkcję, doskonale wiedział, jak to muzeum ma wyglądać. Jako wielki entuzjasta, żywo zainteresowany losem dusznickiej papierni, Kowalski nawiązał kontakty z instytucjami i osobami, które mogły mu pomóc w realizacji powierzonego zadania. Do najważniejszych wyzwań, jakie czekały nowego kierownika, należało przede wszystkim przekonanie polskiej branży papierniczej co do sensowności otwarcia w Dusznikach Muzeum Papiernictwa. W zachowanej pierwszej kronice muzealnej zachowały się wpisy pamiątkowe osób odwiedzających nieczynny jeszcze w latach 1965–1968 dusznicki młyn, którym Kowalski osobiście prezentował obiekt oraz pierwsze już zgromadzone eksponaty. Najwięcej wpisów dokonały wycieczki organizowane przez zakłady papiernicze. Do dusznickiej papierni zaproszeni zostali uczestnicy ogólnokrajowej narady aktywu centralnych i wojewódzkich przedsiębiorstw handlu artykułami papierniczymi i sportowymi, kursokonferencji przemysłu papierniczego, ogólnopolskiego zlotu papierników. Niezwykle ważne i istotne były też wizyty w Dusznikach przedstawicieli władz centralnych, wojewódzkich i powiatowych¹⁵. Mimo problemów zdrowotnych, Michał Kowalski wszystkich serdecznie przyjmował i zapewne w trakcie oprowadzania przekonywał do idei otwarcia w tym miejscu Muzeum Papiernictwa.

Myśląc o uruchomieniu w Dusznikach ręcznego wyrobu papieru, nowy kierownik kilka lat wcześniej nawiązał współpracę z Warszawskimi Zakładami Papierniczymi w Jeziornie, a dokładnie z Teodorem Chojnowskim, jedynym wówczas w Polsce

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ AZMP, *Księga pamiątkowa Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju 1965–1975*.

znawcą techniki ręcznego wyrobu papieru, oraz z inż. W. Szeleszkiewiczem. Obaj panowie włożyli bardzo dużo wysiłku w skompletowanie i wyremontowanie urządzeń potrzebnych do uruchomienia czerpalni papieru¹⁶. Teodor Chojnowski osobiście przez kilka miesięcy szkolił pierwszych czerpalników duszniczkich. Niezwykle ważne i istotne okazały się kontakty, jakie Kowalski nawiązał z Instytutem Celulozowo-Papierniczym w Łodzi, gdzie dr Jadwiga Siniarska-Czaplicka już w 1964 r. przygotowała scenariusz pierwszej ekspozycji stałej¹⁷. Dbając o oprawę plastyczną sal ekspozycyjnych i o odpowiedni wystrój pomieszczeń biurowych, Kowalski nawiązał także kontakty ze znanymi artystami plastykami, takimi jak prof. Witold Chomicz z Krakowa, prof. Zygmunt Acedański z Gliwic, prof. Stanisław Zamecznik z Warszawy¹⁸.

Swe zaangażowanie i determinację Michał Kowalski przyplacił pogarszającym się stanem zdrowia (chorował na serce). W trakcie częstych pobytów w szpitalu pamiętał o muzeum i domagał się od personelu szpitalnego przyborów do pisania, telefonu. Niestety, zaledwie trzy miesiące cieszył się nowo otwartym Muzeum Papiernictwa, zmarł bowiem nagle 11 listopada 1968 roku. Doceniając jego zasługi i rolę, jaką odegrał w historii duszniczkiej papierni, w lipcu 1988 r. w ramach obchodów jubileuszu 20-lecia Muzeum Papiernictwa w hallu muzeum wmurowano pamiątkową tablicę poświęconą jego osobie.

Zbiory

Michał Kowalski od kilku lat prowadził akcję informacyjną o idei powstania Muzeum Papiernictwa w prasie lokalnej, ogólnokrajowej, turystycznej i dziecięco-młodzieżowej oraz w pismach branżowych. Na ten „apel do miłośników białej kartki” odpowiedziało prawie dwieście osób, od których muzeum pozyskało liczne przekazy, głównie książek i różnych publikacji dotyczących papiernictwa. To one stały się zaczątkiem księgozbioru muzealnej biblioteki naukowej¹⁹.

Z chwilą przejścia papierni przez polski przemysł papierniczy rozpoczęto akcję zbierania eksponatów w wielu zakładach papierniczych. Kierownictwo muzeum z początkiem 1967 r. rozesłało do wydziałów przemysłu funkcjonujących przy Wojewódzkich Radach Narodowych pismo z informacją o powstającej w Dusznikach placówce wraz z prośbą o przesłanie danych teleadresowych zakładów branży papierniczej, drukarskiej oraz introligatorskiej funkcjonujących w danym województwie. W ten sposób zgromadzono w Dusznikach bazę informacyjną zakładów

¹⁶ S. Gajewski, *Zanim powstało muzeum. Rzecz o Muzeum Papiernictwa w Zabytkowej Papierni z 1605 roku w Dusznikach Zdroju*, Duszniki Zdrój 1968, s. 12.

¹⁷ AZMP, *Wystawy w Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju, scenariusze i korespondencja w sprawie wystawy stałej sale I, II, III 1966–1968, Jadwiga Siniarska-Czaplicka projekt ekspozycji w zabytkowej papierni w Dusznikach z zakresu historii papiernictwa polskiego z 16.09.1964*, s. 1–8.

¹⁸ S. Gajewski, *Zanim powstało muzeum...* [16], s. 12.

¹⁹ AZMP, *Wycinki prasowe o duszniczkiej papierni i Muzeum Papiernictwa 1948–1975*.

państwowych i warsztatów prywatnych, do których zwrócono się z prośbą o przekazanie muzeum eksponatów związanych z produkcją i przetwórstwem papieru²⁰. Dodatkowo Zjednoczenie Przemysłu Celulozowo-Papierniczego także zaleciło podlegającym sobie fabrykom wsparcie muzeum w Dusznikach i przekazanie do zbiorów urzędów, aparatury oraz wzorników swoich produktów²¹. W tym okresie Muzeum Papiernictwa pozyskało eksponaty drogą przekazów, darów od osób prywatnych i zakupów²².

Przekazy:

- * Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Dusznikach Zdroju:
 - archiwum (gł. z XIX w.) na papierze dusznickim
 - obrazy olejne (7 portretów byłych niemieckich właścicieli papierni)
 - formy czerpalne (XVIII – XIX w.)
- * Żywieckie Zakłady Papiernicze
 - aparatura metrologiczna
- * Gaszyńskie Zakłady Wyrobów Papierowych
 - matryce do druku tapet
 - wzorniki tapet i obić papierowych
- * Włocławskie Zakłady Celulozowo-Papiernicze
 - aparatura metrologiczna
- * Warszawskie Zakłady Papiernicze w Konstancinie-Jeziornie
 - formy czerpalne
 - wzorniki
 - urządzenia do czerpalni papieru
- * Biuro Konstrukcyjne Cieplice przy Fabryce Maszyn Papierniczych
 - księgozbiór
- * Głuchołaskie Zakłady Papiernicze
 - księgozbiór
- * Fabryka Papieru Boruszowice
 - księgozbiór
 - wzorniki

Dary:

- * Jadwiga Siniarska-Czaplicka
 - papiery ręcznie czerpane (XVI–XVIII w.), z filigranami, pochodzące z papierni polskich i zagranicznych
- * Franciszek Pabich
 - papiery ręcznie czerpane (XVIII–XIX w.), pochodzące z papierni pomorskich

²⁰ AZMP, *Współpraca z władzami administracji centralnej i terenowej przy organizacji Muzeum Papiernictwa – adresy fabryk papieru 1967 r.*

²¹ AZMP, *Współpraca z zakładami papierniczymi w zbiorce eksponatów dla Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju, t. I–III, 1965–1992.*

²² Dział Naukowo-Oświatowy Muzeum Papiernictwa, *Kronika Muzeum Papiernictwa 1992–2004.*

* E. Czapski

– papiery ręcznie czerpane (XVIII–XIX w.), z filigranami, pochodzące z papierni włoskich

* M. Wojciechowski

– ekslibrysy

* Cz. Kudła

– ekslibrysy

Zakupy:

Banknoty, meble, elementy wyposażenia wnętrza

Kalendarium

1968

26 lipca – Minister Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego Roman Gesing dokonał uroczystego otwarcia Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju. W czterech salach zwiedzającym udostępniono ekspozycję stałą ukazującą historię papiernictwa światowego, polskiego i śląskiego.

Muzeum czynne było do końca października. W listopadzie, ze względu na prowadzone prace budowlane w budynku papierni, a przede wszystkim ze względu na brak instalacji centralnego ogrzewania, muzeum zostało zamknięte dla turystów, początkowo na okres zimowy, ale jak się później okazało stan taki trwał aż do sierpnia 1970 roku.

11 listopada 1968 r. – zmarł Michał Kowalski.

1969

Przez cały rok w muzeum trwały prace adaptacyjno-remontowe, w związku z tym nie było ono udostępnione dla zwiedzających²³.

W trakcie wspomnianych prac w dwóch pomieszczeniach na pierwszej kondygnacji strychowej budynku papierni odkryto malowidła ściennie. Powiatowy konserwator zabytków zalecił wówczas wykonanie odkrywek na wszystkich ścianach i stropach obu pomieszczeń w celu zbadania charakteru malowideł oraz stanu ich zachowania. W ten sposób odkryta została polichromia pochodząca z XVII i XVIII wieku. Inwentaryzację malowideł oraz ich wstępne zabezpieczenie w latach 1970–1974 przeprowadziła Pracownia Konserwacji Zabytków we Wrocławiu²⁴.

23 stycznia w Łodzi po raz pierwszy zebrała się Rada Muzealna Muzeum Papiernictwa²⁵. W jej skład weszła większość osób tworzących wcześniej Zespół

²³ AZMP, *Sprawozdania statystyczne dla GUS*.

²⁴ AZMP, *Dokumentacja konserwatorska polichromii 1969–2000*, s. 1–55.

²⁵ AZMP, *Posiedzenia – Rada Muzealna 1969–1970*, protokół z posiedzenia Rady 1969.

Naukowo-Techniczny. W obradach rady brał również udział Władysław Kazimierzak, który od lutego 1968 r. został zatrudniony w Bardeckich Zakładach Celulozowo-Papierniczych. Rada Muzealna powierzyła mu początkowo funkcję pełnomocnika do spraw muzeum, a od 1971 r. mianowano go kierownikiem dusznickiej papierni. Główne zagadnienia omawiane w trakcie spotkania dotyczyły stanu przygotowań do uruchomienia produkcji papieru czerpanego oraz ponownego otwarcia muzeum. W toku dyskusji kierownictwo bardeckich zakładów zwróciło uwagę na niewystarczające fundusze uzyskane z budżetu centralnego na pokrycie wszystkich wydatków planowanych w muzeum w 1969 roku. Ten brak szacowano na kwotę ok. 2 milionów złotych. Dodatkowo pojawiły się problemy natury technicznej, których usunięcie generowało kolejne wydatki. Aby dostarczyć muzeum odpowiednią ilość energii elektrycznej, należało wybudować specjalnie na potrzeby papierni transformator. Z tych samych względów, myśląc o zabezpieczeniu energii cieplnej, podjęto decyzję o budowie kotłowni.

Przed montażem urządzeń i maszyn w czerpalni znajdującej się w przyziemiu dusznickiego młyna zalecono wykonanie odpowiednich ekspertyz wytrzymałości stropów i ścian, które wykonano w grudniu 1970 roku. Wykazały one liczne wybrzuszenia, pęknięcia i rysy w ścianie południowej²⁶. Rada Muzealna zwróciła uwagę na konieczność odpowiedniego przeszkolenia pracowników w zakresie znajomości ewidencjonowania zbiorów. W tym okresie muzeum nie zatrudniało żadnej osoby z odpowiednią praktyką w pracy muzealnej. Trzech pracowników zostało przeszkolonych w Muzeum Śląskim w Katowicach, gdzie uczyli się podstaw katalogowania zbiorów, inwentaryzowania i prowadzenia dokumentacji. Nabyte w ten sposób doświadczenia wykorzystano w uporządkowaniu dokumentacji ekspozycji oraz w przeprowadzonej w 1970 r. inwentaryzacji zbiorów.

1970

W lutym ponownie zebrała się Rada Muzealna, której przewodniczył dyrektor ZPCP inż. Jerzy Olejniczak. Tym razem w jej 9-osobowym składzie zabrakło przedstawicieli Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego oraz Ministerstwa Kultury i Sztuki. Nie było także osób z Instytutu Celulozowo-Papierniczego w Łodzi. Nie zaproszono także do rady nikogo z doświadczeniem w pracy muzealnej. Jak się później okazało, było to ostatnie posiedzenie rady w latach siedemdziesiątych. Następne zostało zwołane w nowym składzie dopiero w 1988 roku.

Rada ustaliła plan działania muzeum na kolejne lata. Do najważniejszych zadań zaliczono ponowne otwarcie papierni dla zwiedzających oraz uruchomienie produkcji papieru na przełomie lipca i sierpnia 1970 r., czego nie udało się wykonać w planowanym terminie. Rozruch czerpalni nastąpił dopiero z początkiem kolejnego roku. Natomiast o wiele szybciej postępowały prace nad uporządkowaniem

²⁶ *Ibidem*, informacja kierownictwa muzeum z realizacji programu inwestycyjnego i wykonania uchwał Rady Muzealnej z dnia 23 stycznia 1969 r.

gospodarki wodno-kanalizacyjnej oraz montaż centralnego ogrzewania w budynku papierni. Rada ostatecznie zarzuciła projekt odbudowy kanału-młynówki i rekonstrukcji koła wodnego ze względu na „duże skomplikowane trudności wykonawcze”. W latach 1971–1972 zalecano wybudowanie na muzealnym dziedzińcu pawilonu-wiaty na eksponaty ciężkie oraz budowę pochylni zejściowej na skarpie od ul. Sprzymierzonych w celu rozładowania tłoku przed głównym wejściem do muzeum. Całość terenu wokół papierni należało estetycznie zagospodarować i ogrodzić. Rada zapewne brała pod uwagę zbliżający się rok 1975 i obchody XXX-lecia Polski Ludowej. Dlatego w dyskusji poświęconej działalności wystawienniczej zatwierdzono projekt rozbudowy ekspozycji stałej w pomieszczeniu znajdującym się na I piętrze drewnianego budynku suszarni. Nowa ekspozycja ukazać miała współczesne osiągnięcia przemysłu papierniczego w Polsce. Jadwidze Siniarskiej-Czaplickiej, Józefowi Zaleskiemu oraz Tamarze Bryjowej zlecono zmianę scenariuszy dotychczasowej ekspozycji stałej i jej rozbudowę. Prof. Ace-dańskiemu powierzono opracowanie wystroju plastycznego hallu, biur, biblioteki oraz ekspozycji stałej²⁷.

9 sierpnia nastąpiło ponowne otwarcie muzeum.

1971

Po kilku latach przygotowań uruchomiono w Dusznikach produkcję papieru ręcznie czerpanego w ścisłym kontakcie z pracownikami Warszawskich Zakładów Papierniczych w Konstancinie-Jeziornie. Czerpalników na potrzeby dusznickiej papierni przeszkolił Teodor Chojnowski²⁸.

1972

Zakończono budowę transformatora przy ul. Sprzymierzonych, który rozwiązał problemy z dostawą energii elektrycznej do muzeum²⁹.

Ukazało się pierwsze wydawnictwo na dusznickim papierze w formie książkowej – program festiwalu „Wratislavia Cantans”³⁰.

1974–1976

Na dziedzińcu muzeum wybudowano wiatę-pawilon wystawienniczy dla wielkogabarytowych urządzeń związanych z produkcją papieru³¹.

²⁷ *Ibidem*, protokół z posiedzenia Rady 1970.

²⁸ *Ibidem*, informacja kierownictwa muzeum z realizacji programu remontowo-inwestycyjnego i wykonania zaleceń Rady Muzealnej z dnia 13 lutego 1970 r.

²⁹ Dział Naukowo-Oświatowy Muzeum Papiernictwa, *Kronika...* [22].

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

1974

Uruchomiono drukarnię typograficzną (skład ręczny), która wyspecjalizowała się w drukach na papierach ręcznie czerpanych³². Drukarnia funkcjonowała do powodzi, która nawiedziła Duszniki w lipcu 1998 roku.

1976

Na I piętrze w części drewnianej papierni otwarto nową ekspozycję stałą ilustrującą polskie papiernictwo współczesne pt. „Osiągnięcia przemysłu papierniczego w XXX-leciu PRL”³³. Wystawa ta symbolicznie obrazuje zmiany, jakie zaszły w polskim przemyśle papierniczym. W 1972 r. połączono Zjednoczenie Przemysłu Celulozowo-Papierniczego oraz Zjednoczenie Przemysłu Przetworów Papierowych i Materiałów Biurowych w Zjednoczenie Przemysłu Papierniczego. Stąd w dusznickim muzeum zaprezentowano ekspozycję składającą się głównie z różnorodnych wyrobów papierowych codziennego użytku oraz z materiałów biurowych, które rzadko wówczas można było spotkać w sklepie.

1981

Po wprowadzeniu stanu wojennego muzeum zostało zamknięte dla zwiedzających, Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy i Publikacji zawiesił także działalność poligraficzną w Muzeum Papiernictwa³⁴.

1982

Kierownictwo muzeum objął Zbigniew Strzygocki, w kwietniu ponownie udostępniono placówkę zwiedzającym oraz uruchomiono drukarnię³⁵.

1984

W lutym nowym kierownikiem muzeum została Bożena Makowska, od lipca jej zastępcą mianowano Annę Stefaniszyn³⁶. Nowe kierownictwo w pierwszych latach znacznie usprawniło bieżącą działalność muzeum, a na przełomie lat 80. i 90. podjęło kroki w celu usamodzielnienia instytucji, co pozwoliło przekształcić placówkę o niewielkim znaczeniu w profesjonalnie działającą instytucję kultury.

W październiku na terenie muzeum realizowano sceny do filmu „Ognisty anioł”, w epizodach wystąpili pracownicy Muzeum Papiernictwa³⁷.

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

1987

Zakończono prowadzoną od 1984 r. konserwację sal z polichromią ze środków Narodowego Funduszu Kultury. Wojewódzki Wydział Kultury i Sztuki w Wałbrzychu sfinansował natomiast konserwację aparatury metrologicznej pochodzącej z początku XX wieku. Konserwację przeprowadził Leszek Grabowski³⁸.

W czerwcu muzeum gościło wyjazdowe posiedzenie Rady Zrzeszenia „Papier”. W spotkaniu uczestniczyli wiceminister Przemysłu Chemicznego i Lekkiego Zdzisław Tokarski oraz dyrektorzy zakładów papierniczych i przewodniczący rad pracowniczych. Zapadła wówczas decyzja o dofinansowaniu Muzeum Papiernictwa kwotą 0,01% od wartości przychodów każdego przedsiębiorstwa³⁹. Realizacja tej decyzji od razu okazała się problemem, ponieważ Muzeum nie funkcjonowało jako jednostka samodzielna (nie posiadało własnego rachunku bankowego ani budżetu), a wszystkie wpływy musiałyby trafić do kasy Bardeckich Zakładów Papierniczych. Przedsiębiorstwo nigdy nie poinformowało kierownictwa Muzeum o wysokości wpłat. Wkrótce decyzja Zrzeszenia „Papier” o opodatkowaniu na rzecz Muzeum przestała być realizowana⁴⁰.

1988

Obchody 20-lecia Muzeum Papiernictwa, obejmujące sesję naukową poświęconą ochronie zabytków techniki, spotkanie osób związanych z branżą papierniczą oraz instytucji współdziałających z Muzeum Papiernictwa, połączone z wręczeniem odznaczenia dla osób zasłużonych. Gościom zaprezentowano wystawę fotograficzną Ryszarda Grzelakowskiego „Zabytkowa papiernia w XIX i XX w.”. Ekspozycję stałą wzbogacono w części dotyczącej aparatury laboratoryjnej. Wykonano ekspertyzy wytrzymałościowe ścian i stropów budynku Muzeum Papiernictwa⁴¹.

1989

Zapoczątkowane w Polsce przemiany polityczne i gospodarcze przysporzyły Bardeckim Zakładom Papierniczym sporo kłopotów. Pojawiły się problemy ze zbytem papieru toaletowego – głównego produktu przedsiębiorstwa. Wówczas dyrekcja BZP nałożyła na muzeum obowiązek sprzedaży papieru toaletowego i muzealne pomieszczenia magazynowe zapełniły się tysiącami rolek, które pracownicy muzeum musieli rozwozić po okolicznych targowiskach⁴².

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ B. Schweizer-Makowska, *Od muzeum zakładowego do muzeum światowego*, referat wygłoszony podczas konferencji jubileuszowej *40 lat Muzeum Papiernictwa*, Duszniki Zdrój, 10 października 2008.

⁴¹ Dział Naukowo-Oświatowy Muzeum Papiernictwa, *Kronika...* [22].

⁴² Na podst. informacji Anny Stefaniszyn – kierownika ds. administracyjnych Muzeum Papiernictwa w latach 1984–2007.

Wyremontowane zostały sale wystaw czasowych. Konserwacji poddano: starodruki zgromadzone w muzealnej bibliotece, portrety właścicieli papierni oraz obraz olejny „Pejzaż z jeziorem” J.W. Schrimera⁴³.

⁴³ Dział Naukowo-Oświatowy Muzeum Papiernictwa, *Kronika...* [22].